

li ve alfabetesi Doğu'da İran etkisinde kalan Nestûrî lehçe ve yazısı, Batı'da Bizans etkisinde kalan Ya'kübî lehçe ve yazısı olmak üzere ikiye ayrılmıştır (bk. SÜRYÂNİLER). Nestûrî lehçesi Süryânîce'nin özgün yapısını korur ve yalnız İbrânîce, Arapça, Farsça ve Türkçe'den bazı kelimeler alırken Ya'kübî lehçesi morfoloji, sentaks, fonetik, üslûp ve ifade biçimi açısından Grekçe'nin etkisinde kalmıştır. İki lehçe arasındaki başlıca farklılık sesli harflerin okunuşunda ve bunları yazıda belirtme tarzındadır. Sağdan sola, bazan da yukarıdan aşağıya doğru yazılan Süryânî yazısı Palmira Ârâmîcesi'nden alınmıştır ve en eski örneği V. yüzyıla kadar aktif biçimde kullanılan Estrangelo'dur. Doğu ve Batı lehçelerinin oluşmasıyla Doğu lehçesi Nestûrî yazısını (Madnhaya), Batı lehçesi Ya'kübî yazısını (Serto) geliştirmiş, Ya'kübî yazısından Melkîler'ce kullanılan Melkî yazısı türemiştir; Ya'kübîler'den ayrılan Mârûnîler ise yine Ya'kübî yazısını kullanmışlardır. Estrangelo da bir süsleme yazısı veya motifi olarak varlığını sürdürmüştür. Süryânî alfabeti, altısı yumuşak ve sert olmak üzere (b, g, d, k, f, t) çift telaffuzlu yirmi iki sessiz harften meydana gelmiştir. Bunlar Arapça'da olduğu gibi bitiştirilerek yazıldığından başta, ortada ve sondaki biçimleri birbirinden farklıdır. Harekeler de yine Arapça'da görüldüğü gibi harflerin altına veya üstüne konulan bazı sembollerle nokta ve çizgi şeklindedir. Otuz altı işaretten oluşan harekeleme sistemi ilk Süryânî gramerini yazan Urfalı Ya'küb (ö. 708) tarafından tamamlanmıştır. Süryânîce'de kelimeler diğer Sâmî dillerine paralel olarak üç sessiz harften meydana gelir. İsimler erillik ve dişillik özelliği taşımakta ve yine Arapça'ya benzer biçimde tekillik, ikillik ve çoğulluk hallerinde kullanılmaktadır. İkiliğin sonraki dönemlerde azaldığı, hatta kaybolduğu görülmür. Süryânîce Klasik Süryânîce, Orta Süryânîce ve Modern Süryânîce olmak üzere üç ana bölüme ayrılabilir. Orta Süryânîce, Doğu Süryânîcesi (Nestûrî) ve Batı Süryânîcesi (Ya'kübî), Modern Süryânîce, Modern Doğu Süryânîcesi (Âsûrî [Asuraya]), Keldânî (Kaldeya) ve Modern Batı Süryânîcesi (Turoyo ve Mlahso) kollarına ayrılır. Bu tasnif Süryânîce'nin geçirdiği dönemleri tarihî gelişimine uygun biçimde verir ve herhangi bir dönemde meydana gelen değişiklikleri adlandırma hususunda belirleyicidir.

Süryânî dili ve edebiyatı, hristiyan dünyasının tarihinde önemli bir rol oynamasının yanı sıra Ortadoğu'nun kültürel dokusunda ana unsurlardan biri olmuştur.

Asıl tarihî anlamı ve önemi ise Grek, Mezopotamya ve Asya uygarlıkları arasında bir kültür köprüsü oluşturmasından kaynaklanmaktadır. Öte yandan Süryânîce'nin tarihinin Hıristiyanlık tarihiyle eş zamanlı olarak ele alınması gerekmektedir. Çünkü bu dil Hıristiyanlığın en erken döneminden itibaren onunla birlikte anılmış, onunla birlikte yayılıp gelişmiştir. Başta Peşitta (m.s. II. yüzyıl) diye adlandırılan çeviri olmak üzere Ahd-i Atîk ve Ahd-i Cedîd metinlerinin Süryânîce'ye çeşitli çevirileri yapılmıştır. Günümüzde bu dil Ortadoğu ve Nestûrî misyonerlerinin çabasıyla Hıristiyanlığın yayıldığı İran, Hazar ötesi, Hindistan ve Çin'e kadar olan Asya ülkelerindeki kiliselerin âyin dilidir. Süryânî edebiyatı hem Nestûrîler hem Ya'kübîler tarafından devam ettirilmiştir. Ebû'l-Ferec İbnü'l-İbrî (Bar İbrâya / Bar Hebraus) Ya'kübîler içinde en önde gelen isimdir. Bölünme sonrasında Nestûrîler edebiyattan biraz uzaklaşmışlarsa da başlıca tercümeleme yine Huneyn b. İshak ve çağdaşı diğer mütercimler gibi Nestûrîler tarafından gerçekleştirilmiştir. VII. yüzyılın sonları ile VIII. yüzyılın başlarında Arapça'nın ortaya çıkmasına kadar çok geniş bir alana yayılan Süryânîce şehirlerde gittikçe daha az kullanılmış ve sadece kırsal kesimlerde kalmıştır. Buna rağmen hâlâ müellif ve ilim adamları bu dilde yazmakta ve çeşitli televizyon kanalları yayın yapmaktadır. Ancak Süryânîce'nin birçok kelimesi zamanla unutulmuş ve bunlar sadece daha önce geçtiği Arapça'da korunabilmiştir, dolayısıyla bu dilin günümüzde yarı ölü bir dil olduğu söylenebilir. Süryânîce'nin tarihte oynadığı önemli rollerden biri de çeşitli dillerin Süryânî alfabetesinin Karşûnî (Garşûnî) denilen türüyle yazılmış olmasıdır. Nitekim Uygur Türkçesi de bu alfabeyle yazılmıştır. Küfî Arap yazısının kökeninin de Estrangelo alfabeti olduğu kabul edilmektedir. Ebced hesabında harflerin sayısal değerlerinin Süryânîce'den alındığı görüşü ise dakik bir bakış açısına dayanmamaktadır. Genel kabule göre bu değerler Ârâmîce ile İbrânîce'nin de etkisiyle Nabatîce'den Arapça'ya geçmiştir (bk. EBCED). Süryânîce halen Türkiye'de Urfa, İstanbul, Tûr Abdin (Mardin-Midyat), Adıyaman, Siirt, Şırnak (İdil), Hakkâri ve İran'da Urmiye bölgelerinde Azerbaycan, Irak, Suriye, Lübnan ve Filistin'de yaşayan Süryânîler, Asurlular, Keldânîler ve diğer bazı küçük toplumlar tarafından konuşulmakta, burardan İsveç, Almanya, Hollanda gibi Avrupa ülkeleriyle Kıbrıs ve Amerika'ya göç eden Süryânîler arasında da kullanılmaktadır.

Aynı zamanda dünya genelinde geniş bir alanda kiliselerin âyin dili Süryânîce'dir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Hazm, *el-İhkâm* (nşr. Ahmed M. Şâkir), Kahire 1970, I, 30-31; M. Atıyye el-Ebrâsî, *el-Âdâbü's-Sâmiyye*, Kahire 1946, s. 42-83; S. Moscati, *An Introduction to the Comparative Grammar of the Semitic Languages: Phonology and Morphology*, Wiesbaden 1964; Bersûm Yûsuf Eyyûb, *el-Luğatü's-Süryâniyye*, Halep 1973; Murâd Kâmil v.dğr., *Târîhu'l-edebi's-Süryâni min neş'e-tihî ile'l-'aşri'l-hâzir*, Kahire 1974; I. Welfenson, *Târîhu'l-luğâti's-Sâmiyye*, Beyrut 1980, s. 141-160; G. A. Kiraz, *Introduction to Syriac Spirantization*, Nederland 1995; Semîr Abdüh, *es-Süryânî kadîmen ve hadîşen*, Amman 1997; Kadir Albayrak, *Keldânîler ve Nastûrîler*, Ankara 1997; S. P. Brock, *Süryani Geleneğinde Kutsal Kitap* (trc. Circis Bulut), İstanbul 2000; Zâkiye Muhammed Rüşdî, *es-Süryâniyye: Nahvühâ ve şarfühâ ma'a muhtârât min nuşûsi'l-luğa*, Kahire 2001; Rüştü Raşid, "Yunan Mirasının Arapça'ya Yayılması" (trc. Muharrem Özlük – Bekir S. Gür), *Klasik Avrupa Modernitenin İcadı ve İslâm'da Bilim* (ed. Bekir S. Gür), Ankara 2005, s. 95-147; Eyyûp Tanrıverdi, "Süryani Dili", *Süryaniler ve Süryanilik* (haz. Ahmet Taşgün v.dğr.), Ankara 2005, II, 1-10; a.m.f., "Ana Hatlarıyla Süryani Edebiyatının Tarihi Gelişimi", a.e., II, 13-40; G. Bergsträsser, *Sâmi Dilleri Tarihi* (haz. Hulusi Kılıç – Eyyûp Tanrıverdi), İstanbul 2006, s. 83-89; B. H. Cowper, "The Syriac Language and Literature", *Journal of Sacred Literature*, new series [series 4], II (1863), s. 75-87; J. F. Healey, "The Edessan Milieu and the Birth of Syriac", *Hugoye: Journal of Syriac Studies*, X/2 (2007), (<http://syrcom.cua.edu/Hugoye/Vol10No2/HV10N2Healey.html>); "Aramî Dil ve Diyelekler", *TA*, III, 219-223; "Süryani Dili", a.e., XXX, 162; "Süryani Edebiyatı", a.e., XXX, 162-163; "Süryaniler", a.e., XXX, 163-164; Ali M. Dinçol, "Ârâmîce", *DİA*, III, 267; Ca'fer Hâdî Hasan, "İbrânîce", a.e., XXI, 366-367.

MEHMET SADIK GÜR

SÜRYÂNİLER

Doğu hristiyan
kiliseleri arasında yer alan
ve Ya'kübîler adıyla da
bilinen grup.

Süryânîler, Pavlus'un şekillendirdiği itikadî çizgide ekümenik Antakya Patrikhânesi'ne mensup olan, bugün de tarihî Antakya Patrikhânesi'ni temsil eden, Hıristiyanlığın en kadîm cemaatlerindedir. VI. yüzyılın ortalarına kadar Doğu Hıristiyanlığının liderliğini elinde bulunduran bu kilise bir yandan içine düştüğü teolojik çekişmeler, öte yandan Bizans kilisesinin mezhep farklılığından dolayı uyguladığı baskı yüzünden gün geçtikçe zayıflamış, nihayet İslâm'ın bölgeye gelmesiyle yavaş yavaş taraftarlarını kaybederek bugünkü durumuna gelmiştir. Süryânîlik günümüzde dünyanın her tarafında yaşayan ve çeşitli

irklara mensup olan (çoğunluğu Hintli) birkaç milyon insanın bağlı bulunduğu bir mezhep konumundadır.

Hem Süryânî kaynaklarında hem Süryânîler'le ilgili modern araştırmalarda sıkça geçen Süryânî, Ya'kübî, Süryânî Kadîm ve monofizit kavramları genellikle birbirinin yerine kullanılmaktadır. Süryânî kelimesinin ilk defa ne zaman ortaya çıktığı kesin şekilde bilinmemektedir. Mor Dionysius Ya'küb b. Suleybî, Mor Mihayel Rabo ve anonim Süryânî vekâyî'nâmesine göre kelime bir kral ismi olan Suros'a dayanmakta, bazı iddialara göre Lübnan'ın Sûr şehrinde veya "bölgeye hâkim olan Asurlular'ın ülkesi" anlamında Yunanlılar'ın bu coğrafyaya verdikleri Surya adından gelmektedir. Bazı Süryânî kaynakları ise Ârâmîler'den bir kısmının milâdî I. yüzyılda Hıristiyanlığı kabul ettiğini, bunların kendilerini pagan ırktaşlarından ayırt etmek için Süryoye lakabını kullandıklarını ve Süryân isminin bundan geldiğini ileri sürmektedir. V. yüzyıldan itibaren Süryânî ismi İsa Mesîh'te tek tabiat bulunduğuna inanan (monofizit) hıristiyanları yani bir mezhebi ifade etmek için kullanılmıştır. Bunlar kendileriyle aynı etnik kökenden gelen, ancak Nestorius'un görüşlerini kabul ederek İsa Mesîh'te iki tabiat olduğuna inanan dindashlarını da Nestûrî diye tanımlamış, Katolikliği benimseyip Roma'ya bağlanan Nestûrîler ise Keldânî olarak adlandırılmıştır. Bu dönemde Süryânî ismi Batı'daki monofizit kelimesinin karşılığında kullanılmıştır. 1782 yılına gelindiğinde bir ihtilâf neticesinde Mihael Carve'nin liderliğindeki grup Roma Katolik kilisesine bağlanınca geleneksel Antakya kilisesine mensup Süryânîler, bu Katolik Süryânîler'den kendilerini ayırmak için Süryânî Kadîm ismini kullanmaya başlamışlardır. Bu tabir günümüzde bir mezhebi, yani İsa Mesîh'te tek tabiatın varlığına inanan Antakya Süryânî kilisesi mensuplarını ifade etmektedir.

Antakya, Hıristiyanlığın Kudüs dışına taşmasından sonra bugünkü çehresine bürünmesinde dinamik rol oynayan üç büyük merkezden biri (diğerleri Roma ve İskenderiye), belki de en önemlisidir. Hıristiyanlık tarihinde büyük rol oynayan Pavlus'un görüşleri burada filizlenmiş ve Pavlus ilk taraftarlarını burada bulmuştur. Kudüs'teki kilise sadece yahudi asıllı inananları bünyesinde barındırırken Antakya cemaati her ırk ve cinsten insanı toplayan bir kilise görünümündeydi. Antakya cemaati İsa'nın mesajına Pavlus tarafından getirilen yorumu kabullenmekte zorlanmamıştır. İsa'yı yorumlama şekli cemaati ikiye

bölmüş, yahudi asıllı cemaat Kudüs'ün ve havârilerin çizgisini takip ederken pagan kültürden gelenler Pavlus çizgisini tercih etmiştir.

Cemaat arasında bu bölünme ve çekişme devam ederken yahudilerin siyasal bağımsızlık elde etme çabalarına karşılık Romalılar'ın Kudüs'ü yıkmaları İsa Mesîh'in bu çekirdek cemaatini derinden etkilemiştir. Cemaat, savaş başlamadan şehri terk ederek Ürdün'ün doğusundaki Beysân bölgesinde bulunan Pella'ya (Dekapolis) gidip yerleşmiştir. Romalılar'ın yahudilere uyguladığı katliamlar, cemaatin iyice içe kapanmasına ve misyon çalışmalarını durdurmasına sebep olmuştur. Dolayısıyla Roma dünyasında misyonun ağırlık merkezi Antakya idi. Başta Eusebius olmak üzere tarihî kayıtlar İsa Mesîh'in dünyadan ayrılışından hemen sonra Süryânîler'in Aday Şliho vasıtasıyla Urfa'da Hıristiyanlık'ta tanıştıklarını kaydeder. Aday'a atfedilen *Melfoniso dı-Aday Şliho* adlı menkıbevi eser, Urfa Kralı Abar Ukomo'nun Hıristiyanlığa girmesini ve çevresini yeni dini kabule teşvik etmesini, Aday Şliho ve yardımcısı Agay'ın bölgede misyon faaliyetlerinde bulunmasını efsanevi anekdotlarla anlatır.

Urfa kilisesinin Antakya'nın ruhanî ağırlığını arkasına alarak metropolitlik merkezi haline gelmesi misyon faaliyetlerinde kendisine yeni bir güç kazandırmıştır. Misyon faaliyetleri sayesinde Urfa'nın güneyine düşen Aşağı Mezopotamya ile doğusundaki İran topraklarında Hıristiyanlık hızlı bir şekilde yayılmaya başlamış, özellikle bu bölgelerde Ârâmîce'nin çeşitli lehçelerinin konuşulması Hıristiyanlığın çabuk yayılmasını sağlamıştır. Bu konuda fikir verecek tek Süryânî vekâyî'nâmesi Haybatlı (Erbil) tarihçi Mişihö Zohe'nin eseridir. Bu vekâyî'nâme, Adiabene kilisesini VI. yüzyıla kadar yöneten ruhanîlerin hayat hikâyelerinden oluşmaktadır. Mişihö Zohe'ye göre bölgeye (iki Zap nehri arası) Hıristiyanlığı getiren kişi Aday'dır. Aday Şliho burada birçok kişiyi yeni dine kazandırmış, bir kilise kurmuş, Osrhoene bölgesindeki misyon faaliyetlerini tamamladıktan sonra Arzon'un güneyini takip ederek bütün Dicle vadisini dolaşmıştır. Beş yıl süren (99-104) bu misyon faaliyetlerinde kendisine Fıqido adlı bir ruhban eşlik etmiştir. Süryânî tarih kayıtlarında II. yüzyılın başlarından itibaren bölgede Hıristiyanlığın yayılışı menkıbelerle anlatılır. Mişihö Zohe'nin kaydına göre III. yüzyılın ilk çeyreğinde Doğu'daki episkoposlukların sayısı yirmiyeye çıkmıştır. Bunlar Bet-Zebday (Idil), Karhadı-Bet Sluh (Kerkük), Kaşkar (Keşker), Bet-

Lapat (Cündişâpûr), Hormizd-Ardaşir (Hürmüz Erdeşir), Prat-Mayşan (Prat-Meyşen), Hanita, Herbat-Gelal, Arzon (Arzaene), Bet-Nigtor, Şaher-Qard (Şahır-Kard), Bet-Meskenne, Hulvan, Bet-Qetraye (Bet-Ketraye), Bet Hazzaye, Bet-Daylomaye ve Şigar / Şigur (Sincar) episkoposluklarıdır. Yine misyon faaliyetleri neticesinde bu asırda Hıristiyanlık İran'ın Riyordşir şehrine girmiştir. Dolayısıyla milâdî IV. yüzyılın başlarında Hıristiyanlığın Ârâmî dünyasında ciddi bir taban bulduğu söylenebilir.

325'te Büyük Konstantinos'un topladığı İznik Konsili'nde Hıristiyanlığın devletin siyasal sistemiyle entegrasyonu gerçekleştirilince Ârâmî bölgelerinde Hıristiyanlık hâkim unsur haline gelmiştir. Antakya'nın ekümenik patriklik statüsüne yükseltilmesi Süryânîler'in ruhanî yönden buraya bağlanmasını sağlamıştır. Ancak Antakya'da kilisenin âyin dili Grekçe olmasına rağmen Süryânî dünyasında Süryânîce hem eğitim hem ibadet dili olarak varlığını sürdürmüştür. Nestorius'un İstanbul patriği oluşuyla alevlenen teolojik ihtilâflar I ve II. Efes konsillerinde kiliseler arası güç mücadelesine dönüşmüş ve İstanbul kilisesi bundan büyük ölçüde etkilenmiştir. 451 yılında İmparator Markianos tarafından toplanan Kadıköy Konsili ile Doğu Hıristiyanlığı parçalanma sürecine girmiştir. İstanbul kilisesinin ekümenik yetki elde etme ihtirasıyla birleşen devletin dinî birliği sağlama politikası iki yüzyıl süren kanlı mücadeleye sebep olmuş, tarihin en acımasız mezhep katliamları bu dönemde yaşanmış, Anadolu, Suriye, Filistin ve Mısır hıristiyanları korkunç katliamlara mâruz kalmıştır. Devletin bu politikası Süryânîler'de milliyetçilik duygularının gelişmesine yol açmış, başta patriklik merkezi Antakya'da olmak üzere kiliselerde ve okullarda devletin resmî dili yerine Süryânîce hâkim kılınmıştır. VI. yüzyılın ortalarında Süryânî kilisesi tam çökertilirken Bizans'ın doğu sınırlarının Sâsânî akınları sebebiyle tehlikeye düşmesi Süryânî kilisesinin yeniden diriltilmesi fikrini doğurmuştur. Yakub Burd'ono (Bar Addai) adlı bir piskoposun liderliğinde yeniden canlandırılan Süryânî kilisesi bu tarihten itibaren Ya'kübî Kilisesi diye anılmaya başlanmıştır. Nihayet VII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren bölgeye giren İslâm hâkimiyetiyle başta Süryânîler olmak üzere bütün bölge hıristiyanları Bizans'ın mezhep katliamlarından kurtulmuştur.

İslâm ve Türk Hâkimiyeti Dönemi. Hz. Peygamber devrinden sonra İslâm orduları toplu halde hıristiyanlarla ilk defa Irak

ve Suriye'nin fethinde karşı karşıya gelmiştir. Asırlardan beri Roma Katolik ve Bizans Rum Ortodoks kiliselerinden farklı mezhep anlayışları sebebiyle takibata mâruz kalan bölge hristiyanları İslâm ordularının Bizans topraklarına girmesini sevinçle karşılamış, onları birer kurtarıcı gibi görmüştür. Hâlid b. Velid kumandasındaki İslâm ordusunun Bizans ordusunu Yermük'te yenmesi ve bölge hristiyanlarına her türlü hürriyeti ve emniyeti bahsetmesi bölge hristiyanlarını beklentilerinde yanıltmamıştır. Nitekim Kudüs'ün fethi öncesinde Halife Hz. Ömer, Kudüs patriği tarafından bizzat davet edilerek şehrin anahtarları kendisine teslim edilmiştir. "Kurtarıcı" (foruqo) tezahüratıyla Kudüs'e giren Hz. Ömer hristiyanlara önemli imtiyazlar vermiştir. Böylece asırlardan beri gördükleri zulümler sona ermiş, bölge hristiyanlarının yıkılıp yıkılan kilise ve manastırlarının yeniden inşası için yardım yapılmıştır. Hz. Ömer'in bu uygulaması Emevî, Abbâsî, Selçuklu ve Osmanlı yöneticilerine de örnek olmuştur. Süryâniler müslümanların yönetiminden o derece hoşnut kalmışlardı ki 975 yılında Suriye'nin kısa bir süre Bizans hâkimiyetine girmesi üzerine patriklik merkezini müslümanların hâkimiyetindeki Malatya'ya taşımışlardır. Süryâniler'in müslümanlardan gördüğü âlilenaplığa karşılık 1148'de Süryâniler'ce kutsal kabul edilen Bar Savmo Manastırı'nın Haçlılar tarafından yağma edilmesi onları derinden yaralamış, bu arada kutsal eşyalarının da yağmalanması Süryâniler'i müslümanlar için sadık bir tebaa haline getirmiştir.

Selçuklular'ın Anadolu'ya gelişinden sonra Süryâniler tam bir güvene kavuşmuş, sadece müslüman-Türk tebaa değil sul-

tanlar da bu mağdur insanlara şefkat ellerini uzatmıştır. Selçuklu sultanlarının Süryânî patrikleriyle kurdukları dostluklar bu cemaatin tarih boyunca Türkler'e minnettar kalmasına vesile olmuştur. Süryânî halkı Türk yönetimini öylesine benimsemiştir ki I. Kılıcarşan'ın ölümü üzerine kiliselerinde aylarca yas tutmuşlardır. Süryâniler arasında ilmî yönüyle de şöhret kazanan Patrik Mor Mihayel Rabo'nun eserlerinde Kılıcarşan ve Türk yöneticilerinden sitayişle bahsetmesi Süryâniler'in bu memnuniyetinin önemli delillerindedir. Selçuklu hâkimiyetinde bütün gayri müslim tebaaya bahsedilen güven ortamı altı yüzyıl boyunca Osmanlı Devleti'nde de devam etmiştir. Osmanlılar'ın son dönemlerinde Batı devletleri imparatorluğun iç işlerine karışmaya başlamış, yıkılışı hızlandırmak için azınlıkları çeşitli vaatlerle tahrik etmiştir. Başta Rumlar ve Ermeniler olmak üzere bazı gayri müslim vatandaşlar bu tahriklere kapılarak devlete cephe almışlardır. Süryâniler ise hiçbir zaman bu kıskırtmalara itibar etmemiş, devlete bağlılıklarını sürdürmüşlerdir. Millî Mücadele yıllarında Mustafa Kemal'i ve Ankara hükümetini destekledikleri gibi Lozan'da tekliif edilen azınlık statü ve haklarına da iltifat etmemişlerdir.

Günümüzde Süryâniler. 1923'te kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti laik hukuk sistemini benimsediğinden Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları etnik köken ve dinî inanç farklılığı gözetilmeksizin eşit kabul edilmektedir. Cumhuriyet'in ilerleyen yıllarında Süryâniler'in bir kısmı büyük şehirlere, özellikle İstanbul'a göç etmiştir. Daha önce de göç olayları yaşanmış, 1860'ta çoraklık ve çekirge âfeti sonucu Suriye bölgesine, 1896'da Ortadoğu'nun çeşitli

bölgelerine, 1900'lü yılların başında Amerika Birleşik Devletleri ve Atlantik ötesine göçler olmuştur. 1963 yılından itibaren imzalanan Alman-Türk işçi antlaşması çerçevesinde bazı Süryâniler Avrupa'nın çeşitli ülkelerine işçi olarak gitmiş, 1970'lerin başında Türkiye'den Avrupa'ya giden Süryânî nüfus 7000'e ulaşmıştır. 1977 yılına gelindiğinde Süryâniler'in Orta Avrupa'daki nüfusları 10.900'e (Almanya 8000, Hollanda 800, Avusturya 800, İsviçre 600, Fransa 600, Belçika 100, Yunanistan 100), Kuzey Avrupa ve İskandinav ülkelerindeki nüfusları 10.750'ye (İsveç 10.000, Norveç-Danimarka-Finlandiya 500, İngiltere 250 civarı) çıkmıştır. 18 Ekim 1977 tarihinde Patrik III. Mor Ignatius Ya'küb Şam'da bir sinod toplamış, bu toplantıda alınan kararla Avrupa'da iki metropolitlik (abraşye) kurulmuştur. Bunlardan biri merkezi Hollanda olan Orta Avrupa metropolitliği, diğeri merkezi İsveç olan İskandinav ülkeleri metropolitliğidir. 24 Haziran 1979'da Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan Midyat doğumlu İsa Çiçek Avrupa metropolitliği olarak takdis edilmiştir.

Süryâniler, Batı ülkelerinde oluşturdukları teşkilâtlanma bağlamında Hollanda, Almanya, Kanada, Avustralya, Arjantin ve Brezilya'da birer; İsveç ve Amerika Birleşik Devletleri'nde ikişer metropolitliğe sahiptir. Almanya'da kırk dokuz, İsveç'te yirmi sekiz, Amerika Birleşik Devletleri'nde yirmi yedi, Hollanda'da sekiz, Kanada'da altı, Avustralya'da beş, İsviçre'de beş, Belçika'da dört, Arjantin'de dört, Brezilya'da üç, Avusturya'da iki, Fransa'da ve İngiltere'de birer olmak üzere 143 kilise mevcuttur. Günümüzde Süryâniler yaklaşık olarak Almanya'da 70.000, İsveç'te 55.000, Amerika Birleşik Devletleri'nde 40.000, Hollanda'da 15.000, Arjantin'de 6000, İsviçre'de 6000, Belçika'da 6000, Avustralya'da 4000, Brezilya'da 4000, Avusturya'da 3000, İngiltere'de 800 olmak üzere toplam 210.000 nüfusa sahiptir. Bugün Süryâniler'in Türkiye'deki nüfusu 18.000 civarındadır. Bunların yaklaşık 15.000'i İstanbul'da, 3000'i Mardin ve Midyat yöresinde yaşamaktadır. İstanbul, Mardin, Midyat ve Adıyaman'da dört metropolitlik merkezi mevcuttur. Faal iki manastır bulunmakta (Mardin Deyrüzafaran, Midyat Mor Gabriel) ve bu manastırlarda dinî eğitim ve öğretim yapılmaktadır. Patriklik merkezi ise Şam'dadır.

İnanç ve İbadet. Süryâniler teslis, tecesüd, melek-şeytan, cin, kıyamet günü, haşır, cennet-cehennem gibi itikadî konularla diğer Ortodoks mezheplerle -bazı fark-

Mardin'de en önemli Süryânî yapılarından biri olan Deyrüzafaran Manastırı

lıklar dışında aynı inanca sahiptir. Ermeni ve Kiptiler gibi İsa Mesih'in tek (ilâhî) tabiat taşıdığına inanır, onun beşerî tabiatını sanal kabul ederler. İznik (325) ve I. Efes (431) konsillerinin iman ilkeleri doğrultusunda hazırlanmış olan ve 467 yılından beri (Patrik II. Petrus Kassar dönemi) Süryânî kiliselerinde okunan âmentüleri şöyledir: "Bir Allah'a inanıyoruz. Cihanı tutan, yerle göğü, görüleni ve görülmeyeni yaratan, bir Ata Allah'a ve bütün âlemlerden önce nurdan nur, Hak Tanrı'dan Hak Tanrı doğan ve ancak yaratılmayan, cevher yönünden atasına eşit, O'nunla her şeyin varlığa geldiği ve biz insanları kurtarmak için gökten inip Rûhulkudûs ve bâkire Meryem'den bedenleşip insan olan, Pantoslu Pilatos'un günlerinde bizim için haça gerilen, elemelenip ölen, gömülüp ve istediği gibi üçüncü günde kıyam eden, göğe yücelip Ata Allah'ın sağında oturan ve dirilerle ölülerin duruşmasına büyük izzetle gelecek ve melekûtuna son olmayan, Tanrı'nın biricik oğlu İsa Mesih bir Tanrı'ya; bir de peygamberlerde kutsal, genel ve resûlî bir kilisede konuşan, 'ata'dan çıkan, ata ve oğulla tapınılıp ululanan bir Tanrı aziz ruha (Rûhulkudûs) ve suçların affedilmesi için bir vaftize inanmakla ölümlerin kalkmasını ve gelecek âlemdeki yaşayışı da bekleriz." Süryânî kilisesinde bu genel âmentünün dışında inanılması ve yerine getirilmesi gereken yedi şart vardır. Kilise bunlara "ma'mudiso" (sır, sakrament) der. Bunlar vaftiz, morun yağı, komünyon, günahların itirafı, hasta yağlanması, ruhanî takdis ve nikâhtır.

Süryânî kilisesinde ibadetlerin başında namaz ve oruç gelir. "Siloto" (siloso) denilen namaz Hz. İsa ve havârilere kalma bir ibadettir. Havârieler döneminde namaz ferdî olarak kılındığı gibi cemaatle basit bir evde de kılınıyordu. Evde kılmak isteyen bekârsa tek başına, değilse aile efradıyla beraber kılardı. Önceleri günde üç vakit namaz kılınırdı. Namazlarda Zebûr-

dan bazı âyetler okunur, ilâhiler söylenirdi. Kilisede namaz bir ruhanî başkanlığında diyakozların yardımıyla icra edilirdi. Namaz bitince vaaz verilir, âyin yapılır, insanlar komünyonundan tadıp birbiriyle selâmlaşarak dağılırlardı. Pazar günleri ve İsa'nın kıyam gününden itibaren elli gün süreyle Pantikos bayramına kadar namazlarda secde yapılmazdı. Kadınlar namazda en arka saf ta yer alır, gerek kilisede ibadet esnasında gerekse dışarıda günlük hayatta tesettüre riayet ederlerdi. Sonraları bu üç vakit namaz altı, bir müddet sonra da yediye çıkarılmıştır. Günümüzde bütün Süryânî ve Nestûrî manastırlarında yedi vakit namaz kılınmaktadır. III. yüzyılın ilk çeyreğinde günlük namazların dışında kilisede her pazar gününün yanı sıra İsa'nın doğum günü, vaftiz günü, fışık günü, kıyam günü ve pantikos gününde de âyin düzenlenir ve bayram yapılırdı. Bu günler 325 yılındaki İznik Konsili'nde de kabul edilmiştir. Bunların dışında Süryânî kilisesinde azizlere atfen çok sayıda kutsal gün bulunmaktadır. Hıristiyanlığın ilk asrında Süryânîler'de oruç (savmo) vardı. "Savme dı-Arb'in Rabo" denilen kırk günlük büyük oruç İsa Mesih'ten kalmadır. Sonraları kilisece buna İsa'nın elem haftası da eklenerek kırk sekiz güne çıkarılmıştır. Bunun dışında Süryânîler'de "savme dı-Yeldo" (Noel orucu) yirmi dört gün, "savme dı-Ninve" (Ninova orucu) üç gün, "savme dı-Şilîhe" (havârielerin orucu) on beş gün, "savme dı-Meryem" (Meryem Ana orucu) on beş gün olup günümüzde perhize çevrilmiş ve beş güne indirilmiştir. Ayrıca her çarşamba ve cuma günü tutulan oruç da perhize çevrilmiştir. Oruçların kefâret ve kazâsı yoktur.

Dil, Edebiyat ve Kültür. Gerek arkeolojik buluntular gerekse günümüze intikal eden yazılı kaynaklar Süryânîler'in fikir hayatına yeterince ışık tutmaktadır. Eski dünyanın merkezinde yer alan bölge Helen-Grek, Hint-İran düşünce ve felsefesiyle tanışmış, Hıristiyanlık ve mahallî kültürle de yoğrularak bir kültürel mozaik deltası oluşturmuştur. Hıristiyanlık'la beraber nesir sahasında ilk şehitlik menkıbeleri, şiir sahasında Bardaysan, Mor Afrem, Suruçlu Ya'kûb ve Antakyalı İshak'ın çalışmaları, Tityanus'la başlayan Kitâb-ı Mukaddes tercüme ve tefsirleri, Ebû'l-Ferec İbnü'l-İbrî'ye (Bar İbrâyâ) ait tarih, gramer ve tefsir kitapları Süryânîce'nin gelişmesini ve bu dilde önemli eserler verilmesini sağlamıştır. Özellikle başta Urfa olmak üzere Nusaybin, Harran, Kınnesrîn ve Cündişâpûr'da kurulan okullarda verilen eğitim, yapılan bilimsel çalışmalar ve Helen-Grek, Hint-

İran düşünce dünyasından yapılan çeviriler bölgede önemli bir kültürel birikim oluşturmuştur (ayrıca bk. SÜRYÂNİCE).

BİBLİYOGRAFYA :

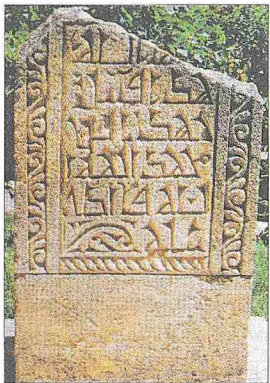
J. S. Assemani, *Bibliotheca Orientalis Clementina Vaticana*, Rome 1719-28, I-II; *Ancient Syriac Documents Relative to the Earliest Establishment of Christianity in Edessa and the Neighbouring Countries* (ed. W. Curoton), London 1864; M. M. Rabo, *Kthobo dı-Makesbonus Zebne* (nşr. J. B. Chabot), Paris 1899-1904; M. Filiksinos Yuhanna Dölebanî, *el-Kaddis Mar Yakubu'l-Barad'î es-Süryani*, Bounes-Aires 1942; M. I. Yakub III, *Târîhu'l-Kenseti's-Süryâniyyeti'l-Antâkiyye*, Beyrut 1953, I-II; *Ancient Epitome of the Sacred Canons of the Eastern Orthodox Church* (ed. G. Mastrantonis), St. Louis, ts. (Ologos); M. I. Afram I, *Kifiso dı-Yulfono Mişihoyo*, Kamışlı 1967; *A Nestorian Collection of Christological Text III* (ed. ve trc. L. Abramowski – A. E. Goodman), Cambridge 1972; Mehmet Çelik, *Süryani Kilisesi Tarihi I*, İstanbul 1987; a.mlf., *Süryanca Dilbilgisi*, Elazığ 1994; a.mlf., *Ortaoğdu Mozaği: Süryaniler-Nasturiler*, Elazığ 1996; a.mlf., *Siyasal Sistem Açısından Bizans İmparatorluğunda Din-Devlet İlişkileri (Kuruluşundan X. Yüzyıla Kadar)*, İzmir 1999; a.mlf., *Fener Patrikhanesi'nin Ökumeniklik İddiasının Tarihi Seyri (325-1453)*, İzmir 2002; Mşîha Zha, *Erbil Vekâyinâmesi*, İstanbul 2002; *Süryaniler ve Süryanilik* (haz. Ahmet Taşkın v.dğr.), Ankara 2005, I-IV; Talip Atalay, "Günümüz Süryani Kilise ve Manastırlarında Din Eğitimi", *Dinî Araştırmalar*, VIII/23, Ankara 2005, s. 29-59.

MEHMET ÇELİK

SÜSLENME

Kişinin süslerden ve zarafet kazandırıcı maddî-mânevî unsurlardan yararlanarak kendini daha güzel ve hoş duruma getirmesini ifade eden süslenme Arapça'da **tezeyyün** ve **tecemmül** kelimeleriyle karşılanır. Türkçe'de daha çok "süs" anlamıyla kullanılan **ziynet** (zînet) "bir şeyi takıyla, elbiseyle veya şekil verme yoluyla güzelleştirmek" demektir (M. Abdürrahîf el-Münâvî, s. 391). Kur'an-ı Kerim'de süs ve güzellikle ilgili birçok kelime yer alır. Bunlardan ziynet ve aynı kökten türeyen kelimeler gerek maddî gerekse mânevî anlamda süsü ve süslenmeyi anlatmak üzere kullanılmıştır. Meselâ Allah'ın, imanı müminlere sevdirep kalplerine sindirdiği belirtilirken, "Onu tezyin etti" (güzel gösterdi) (el-Hucurât 49/7); namaza hazırlık amacıyla veya mescede girmek için güzelce giyinmesi istenirken, "Ziynetinin takın" (el-A'râf 7/31); Kârûn'un zenginlikten kaynaklanan bir ihtişâm içinde kavminin karşısına çıktığı anlatılırken "ziyineti içinde" (el-Kasas 28/79); Allah'ın kulları için yaratıp yasaqlamadığı elbise veya her türlü maddî süsten söz edilirken (Fahreddin er-Râzî, XIV, 52) "zînetallah" (el-A'râf 7/32) ifadele-

Sanliurfa Müzesi'nde bulunan bir Süryânî mezar taşı